

nje za nju čulnošću osetila, strahom dodira, predavanjem do dna mogućeg odlamanja od svoje samoće, sudbinsko, predskazano, sa unapred pročitanim epilogom.

Ždrale kao romansijer ima jednu retku i dragocenu veštinu: on bez tehničkih pomagala, bez kurziva unutarnjeg monologa, vodi dvosmerni a istovremeni život svoga junaka. Govorenje u dva vremenska i psihološka plana u ovom romanu ima ravnomeran i dobro usmeren tok, mada pisac, povremeno, napušta dinamiku toga unutarnjeg dešavanja u nosiocima radnje romana i upušta se u, ne uvek svrsishodne, poetizacije i digresije.

Očito je da Ždrale dobro poznaje tehniku psihološke pripreme, njegovim junaci svoja unutarnja vrenja i prelamanja svega spoljnog, taktičnog, kroz sočivo unutarnjeg doživljaja, iznose na javu rečenice karakterističnošću svojih kretnji, svojim ponašanjem u zatečenim situacijama. Svi oni nose u sebi poriv za nečim novim, drugačijim, nedoživljenim, a saopćuju se o banalne letvice svakodnevlja. Jer svi su gradivo neke zelene doline sa skončanim sudbinama i sve se nekoć već izdogađalo. Suočen sa svojim ljudskim porazom, Janko Ercegovac konačno nalazi smisao svoga lutanja kroz živote drugih: »Treba biti kao ona, slobodan, čist, celovit, ne imitirati, *otkopati se ispod nanosa*, ne razboleti se od rutine, pritisnuti papirčić za život do daske.« U takvom načinu trajanja Janko nalazi razloga postojanja, ali njegov pokušaj da se »otkopa ispod nanosa«, da nađe čistotu svoga bića u samom sebi, zatranom nanosima svakodnevnice, ostaje kao mogućnost. U daljem traganju, u Herakleji, bilo kud, bilo gde, bilo kad.

Livijina statua «u pustoši izlomljene Pratum Viride» nadnosi se nad životok ove knjige, utiče na sudbine junaka čudnom i u prvi mah neshvatljivom magijom sveprisutnosti u životima ličnosti romana. Jer i otac Jankov tražio je »Pratum Viride« i »nekakvu ženu čijeg se imena više ne sećam«. I, možda, otac oca Jankovog oca. A našao je samo svoju večitu nedoumicu pred živim svetom: ko sam i zašto sam? Na takvom i tom tragu i ugasio žižak svog bića. Suštinski: traganje za iščezlim civilizacijama je traganje za poreklom mnosine svih i svakog ponaosob.

Ljudske dileme glavnog Junaka Ždrale kazuje sa jasnim moralističkim podtekstom. Njegova smelost da raskine sa kolotečinom svoga trajanja, plaćena je skupom cenom sumnje u ishod svoje odluke. Ta sumnja, kao šara na košulji, urezana je u njegovu kožu i pratiće ga do kraja. Kao neizvesno sutra, kao kob.

Roman Radovana Ždrala odlikuje fino izgrađivanje karaktera sa značajnim nijansiranjem osnovnih osobnosti likova po njihovom spoljnom ponašanju, po postavljaju prema sadržajnicima u zatečenim situacijama; zanimljivo vođena fabula sa prisustvom konstantne ali neprenapregnute dramatike i izvesna rasplintost, ponesenost lepotom opi sa unutarnjih i vanjskih krajolika. Radovan Ždrale, u ovom romanu, ponet je isuviše poetičnošću koju nose u sebi njegovi junaci pa odatle i pišćeva izvesna sentimentalnost u dokončavanju njihovih literarnih sudbina.

Pisac nije hteo ili nije umeo da bude neutralan, da stoji izvan sudbina svojih junaka. Na čitaocu je da proceni opravdanost takvog literarnog postupka.

Pero Zubac

VIDOSAV STEVANOVIĆ: KONSTANTIN GORČA

SKZ, Beograd, 1975.

Vidosav Stevanović pisac koji je ponajbolje u svojoj generaciji, umeo da iskoristi prednosti jezika kojim piše, njegovo suštastveno, nedotraženo, neizvajano, neispita-

no bogatstvo, i koji je, uz to, iz knjige u knjigu, sve jasnije dokazivao jedinstvenost i jednostavnost svog proznog postupka, romanom »Konstantin Gorča« zatvara, po svemu izgleda, jedan tematski krug koji je desetak godina valjano ispisivao.

Konstantin Gorča i sretnik i nesretnik, pisac iz potaje koji snagom totalne rezignacije u odnosu na svoj dar uspeva da doživi trideset i treće leto u svom rodnom mestu, pobunjenik iz nehata, promišljen u postupcima da svoj život učini dovoljno prilagodljivim svetu polusveta u kojem se kreće i sluša, ne krčmeći svoj talenat na sitne pare palanačkog filozofiranja, više agonist nego anarhist, ako prihvatamo tvrdnju Renata Podolija da agonizam znači »hiperbolisanu strast, luk napet prema nemogućem, paradoksalni i pozitivni oblik duševnog defetizma«, ličnost van serije u dovitljivo ispisanom svetu protuva, nezadovoljnika, promašenih genija, ispičutura, burazera perifernih svratišta, dakle, klasičan junak romana — ispisuje svoje tragikomično žitije u svetu koji ga prihvata samo onakvim kakav jeste, bez glazure, bez pozlate psihologiziranja, svetu pišćevog dislociranja sredine.

U ovom romanu, mada prepoznatljiv i imenovan, nije bitan grad u kojem se dešava život Konstantina Gorče, već sredina kao sredina, ljudi kao ljudi, veristički postupak slikanja sveta zavisti, belovranih raspućina natopljenih alkoholom bez moći i uticaja i na koga, ubožnika, nabedenih filozofa, putnika iz potrebe i hobija, koji, zapisan, opravdava pišćevo poniranje u tu bogatu jednoličnost koju možemo naći posvuda u duhovnoj provinciji srpskoj i inoj, punoj prišipetljivi čiji bi se sudbina latio i Fjodoruška, ljudi ne sa dna već sa ivice sveta, srca polusveta, zagledanih samo u jučer jer je, koliko-toliko, imalo svetla i kakve-takve blagosti, ljudske topline u produženom detinjstvu.

Konstantin Gorča, letopisac svoga trajanja u prostoru i vremenu grada u kojem je vezan pupčanom vrpcom za neko prvo viđenje sveta, u kojem još raste, nimalo slučajan, »oraj — podupirač mog sećanja, stub nosač mog žića« — orah iz bašte detinjstva, vrta bezazlenosti — živstvuje svoj kratk ljudski vek, predestiniran imetkom Hristovih godina, raspet između potrebe da govori i potrebe da čuti. Njegov čin pisanja je način odbrane od unutarnje i spoljne prljavštine, on piše smrad i porok da bi udahnuo čistu reč spokoja, trenutačnog umirenja u nizu dana koji liče jedan drugom kao blizanci. Ispisuje svoj čemer jer je u tim trenucima jedino svoj i jedini Gorča oslonjen na sećanje i neuplašen sutrašnjicom. Piše uinat vremenu.

»Jedan jedini književni oblik mi stoposto odgovara. Oblik Nastaviće Se. Dok živim, dok dišem, dok me ruka služi. Nije važno šta i kako. Ni kome. *Moji čitaoci su daleki, kao planete. Isto tako hladni i mrtvi. Možda i ne postoje. Važno je da pišem — poguren, s bolom u kičmi. Na podu, na sanduku. Često na kolenu — kao u samici. I da nisam sasvim izgubljen i nemoćan. Ili da se zavaravam. Kako bih inače podnosi mitraljiranje zaraznih i graditeljskih sekundi?*

Isti dami, iste kuće. Ista lica. Sve isto. Čabriram — polako, ali sigurno. Ugušiće me sopstvene koordinate. I dosada.»

Stevanović ispisuje žitije Konstantina Gorče (ne povoditi se značenjem imena) u prvom licu, konisteći vešto kurziv unutarnjeg monopola kao drugotoka junakove svesti. Gorčin kurziv-govor je briljantno napisan esej o suštinskom poimanju golog ljudskog kontakta sa sečivom sveta, stav o sebi u svetu, ali ne i apoteoza besmisla. Gorča i te kako ima sistema u svojoj nesistematičnosti. On jeste slab, sam u množini, bedak iz samosvesti, opredeljen svojim neoptorom za kloaku perifernijskog batrganja i životarenja, ali ponosan u svoj sadomazohističkoj poziciji, gorčijanstvu, uspravan u svojoj konstantnoj zgurenosti — u svom i samo svom kvadratu bola iz dosade.

Povest o Konstantinu Gorči njim samim Stevanović piše štedrim, isponova stvaranim jezikom koji se pročistio u protokolu svakodnevnog govora po kafančugama, tržnicama, stajalištima drumskih krstarica, obitavalištima vecejki i poslednjeg poštenog šljama; jezikom sočnim, razudenim u značenju, leporeklim u grubom kazivanju činjenica a očišćenim, istovremeno, od suvišnog fila fraze strane zgusnutom proznom kazivanju.

U Gorčinom kurzivnom monologu to bogatstvo Stevanovićevog jezika dolazi posebno do izražaja, ali navodi na tezu Mišela Bitora o samom činu trenutka zapisivanja u dnevnik — »junak upotrebljava artikulisani govor tamo gde taj govor obično ne postoji.«

Roman »Konstantin Gorča« pisan je takvom veštinom da bude dostupan kultivisanom nečitaocu. Ali pisac je lukavo nagovestio više mogućih tumačenja svoga odnosa prema tragičnom glavnom junaku. Čitaocu ostaje da protumači, u kompoziciji romana zakamufliiran odnos Konstantina Gorče i Zivojina Bataveljića (Bata Žile, star 33 godine »gotovo moj fizički bliznac«) poput folknerovske zamke, obratne u postupku, davanja istog imena dvema različitim ličnostima, poradi (Sarot) »perverzne i detinjaste potrebe za obmanjivanjem čitaoca; potom magično značenje broja dvanaest (12) koji je utkan u kompoziciju romana (12 glava, 12 delova, 12 pasusa) — sve manje kako se roman i život njegovih junaka bliži kraju, kao i mnogo čudnog i teško objašnjivog u Gorčinom naznačenom kraju. Pisac najavljuje moguću način skončanja svoga junaka, ali stupicu koju je Stevanović vešto postavio namerno mimohodim. Onaj čovek smrznut u snegu, pijan kao čoska, do mrtvog bata Žileta nije bio Konstantin Gorča. On piše i poslednje poglavlje romana.

Mnoga pitanja ostavlja otvorenim ovaj izuzetni roman Vidosava Stevanovića, prepun gorčine i mudrosti, svojevrsne humornosti i ipak, optimizma u Gorčinom odnosu prema činu pisanja, prema mrčiknjigama i mrčihartijašima, prema tuzi nacije čiji je najveći junak epskih pesama bio: »ordinarnu budalina, ispičutura i leventa.«

Roman je posvećen nečitaocima. Nimalo slučajno.

Pero Zubac

SLAVEN RADOVANOVIĆ: LETOPIS TEŠNJARSKI

Prosveta, Beograd, 1975.

Prva knjiga Radovanovićeve novelističkih zapisa svedoči o pojavi jednog, već izgrađenog autora koji ima jasan odnos prema proznom materijalu, s merom ostvaruje pojedinačno kompoziciono jedinstvo teksta i poseduje razraden postupak analitičko-psihološke karakterizacije ličnosti. Međutim, odmah na početku nameće se jedna zamerka ovoj gusto zbijenoj i u osnovi snažnoj prozi, a to je kompoziciona jednoličnost na opštem planu koja remeti integralni kvalitet zbirke. Naime, autor nas u pet, od ukupno šest pripovedaka, prvo uvodi u trenutnu egzistencijalnu određenost junaka, zatim prati njegova psihološka preživljavanja i potom se, opet, vraća na sadašnjost kojom se novele i završavaju, a to je, obavezno, trenutak junakove smrti.

Izuzetan kvalitet Radovanovićeve pripovetke ostvaruju u slikanju atmosfere koja se prelama kroz psihu ličnosti. Ima u ovoj prozi nečega što nas seća na »tamne vilajete« Momčila Nastasijevića, po onome zgusnutom tkanju razmišljanja, sećanja, odlomaka prošlosti koji razbijaju celovitost sadašnjih trenutaka, po onim agonijama i bezglasnim unutrašnjim solilokvijima junaka izdvojenih od sveta po sili predsmrtne agonije ili sili dobrovoljnog zatočeništva u ču-meze i pregrade sopstvene osame koja